

TIJEK ŠKOLOVANJA MALODOBNIH DELINKVENATA S PODRUČJA KOPRIVNIČKO - KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE S OBZIROM NA NJIHOVU ODGOJNU SITUACIJU¹

Vladimira Žakman - Ban
 Aleksandar Buđanovac

Odsjek za poremećaje u ponašanju
 Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta
 Sveučilišta u Zagrebu

Sažetak

Rad se bavi utvrđivanjem značajki tijeka školovanja malodobnih delinkvenata s područja jedne regije Republike Hrvatske (Koprivničko-križevačka županija) s obzirom na njihovu odgojnu situaciju, odnosno na činjenicu tko se pretežito bavi njihovim odgojem.

Istraživanje je provedeno na uzorku od 296 ispitanika oba spola kojima je u razdoblju između 1. siječnja 1988. godine i 31. svibnja 1995. godine izrečena neka kaznena sankcija ili je kazneni postupak obustavljen, ali samo iz razloga svrsishodnosti. Prikupljeni podaci su obrađeni na manifestnoj i latentnoj razini. Za obradu informacija na latentnoj razini primijenjena je diskriminativna analiza između kriterijskom varijablom zadanih skupina ispitanika (tko se pretežito bavi odgojem malodobnika).

Dobiveni rezultati nedvojbeno upućuju na nepovoljan tijek školovanja ispitanika, te na činjenicu da se oni međusobno značajno razlikuju glede obilježja školovanja s obzirom na odgojnu situaciju u kojoj se nalaze. Rezultati mogu biti svojevrsni orijentir za koncipiranje tretmanskog programa, a napose govore u prilog zaključku o potrebi primjerenijega i organiziranijega preventivnog djelovanja, prije svega škole i službi socijalne zaštite u ovoj Županiji.

Ključne riječi: malodobni delinkventi, školovanje, odgojna situacija

1. UVOD

1. 1. Značajke tijeka školovanja populacije malodobnih delinkvenata

Škola je, nakon obitelji, najznačajnija socijalna skupina u koju dijete ulazi. Za razliku od obitelji, škola stavlja neprekidno i neposredno sve veće zahtjeve na dijete. Prema Poldrugač (1985), većina se djece u školi suočava sa svijetom u ko-

jemu više nemaju povlaštenu poziciju koju su uživali u obitelji. Uz to, djeca se u školi mogu susresti i s vrijednosnim sustavom koji se razlikuje od onoga njihovih roditelja, a katkada mu je čak i suprotan. Nova okolina i novi problemi nastali uključivanjem djeteta u školu zahtijevaju sposobnost prilagodavanja, koja je nerijetko odlučujuća za njegov daljnji odnos prema svim oblicima funkcioniranja u školi, pa čak i za eventualnu pojavu poremećaja u ponašanju, odnosno malodobničke

¹ Ovaj je rad dio projekta "Utjecaj društvenih i gospodarskih čimbenika na strukturu i razvoj kriminaliteta u Hrvatskoj" čiju je izradbu Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske povjerilo Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i Visokoj policijskoj školi MUP-a RH. Vođitelj projekta je prof. dr. sc. Mladen Singer.

delinkvencije. Dapače, navodi gore spomenuta autorica, kod učenika s razvijenim poteškoćama i psihosocijalnim nepovoljnim uvjetima života, škola otkriva i pojačava već postojeće poremećaje u ponašanju, a nerijetko u "suradnji" s drugim čimbenicima, izaziva i nove oblike poremećaja kojima je izvor upravo u ozračju škole. Riječju, škola najčešće neznatno uspijeva ukloniti ili smanjiti učeničke teškoće koje imaju svoje uzroke izvan nje, ali otežavaju školsku prilagodbu učenika (tako Ban, Dobrenić i Poldrugač, 1975).

Mnogobrojna su istraživanja, ali i praktične spoznaje, ukazala na činjenicu da djeca i mladež s delinkventnim ponašanjem gotovo uvijek imaju poteškoća u školovanju, bilo da su one jedan od etioloških čimbenika poremećaja, bilo da spadaju u red fenomenologije poremećaja u ponašanju (Dobrenić, 1969; Bajer i Kljajić, 1974; Vrgoč, 1977; Poldrugač, 1981, 1992; Singer i Mikšaj-Todorović, 1989; Kovčo, 1994 i dr.). Slijedom kazanoga, ustvrdimo da je kriminološka i srodna literatura bogata i istraživanjima o relacijama školskog (ne)uspjeha i malodobničke delinkvencije (vidjeti, primjerice, Ban, Dobrenić i Poldrugač, 1975; Petran, 1987; Singer i Mikšaj-Todorović, 1989).

Između mnogih čimbenika povezanih s pojavom kriminaliteta malodobnika Poldrugač (1985) ističe školski neuspjeh koji, između ostaloga, uključuje i mijenjanje škole, ponavljanje razreda, prekide školovanja i definitivno napuštanje škole. Tako je ista autorica (1981) na uzorku od 926 djece i malodobnika koji su u razdoblju od 1. 1. 1977. do 31. 12. 1978. godine prijavljeni tadašnjem Javnom tužiteljstvu u Zagrebu zbog kaznenih djela, uočila da kod populacije malodobnih delinkvenata u Zagrebu postoje vrlo intenzivni poremećaji u tijeku školovanja i znatne devijacije ponašanja u školi. Primjerice, više od 18% ispitanika nije pohađalo ili je napustilo školu.

Dalje, na uzorku od 227 malodobnih delinkvenata koji su u 1980. godini prijavljeni Javnom tužiteljstvu u Varaždinu uočeno je mnogo problema u procesu školovanja ispitanika, između ostaloga, i s obzirom na to da je gotovo jedna trećina njih (27, 3%) napustila redoviti školski proces (Poldrugač i Mikšaj-Todorović, 1984).

U okviru istraživanja "Fenomenoloških, demografskih i socijalnih karakteristika kriminaliteta djece i malodobnika na području SR Hrvatske", koje je obuhvatilo 3 534 malodobnih delinkvenata, Poldrugač (1985) je došla do sljedećih rezultata:

podaci vezani uz varijablu pohađanje škole pokazuju da je u doba prikupljanja informacija 11, 3% malodobnika završilo školovanje, 65, 2% pohađa školu, 20, 6% ju je napustilo, a nešto manje od 3% nije ju ni pohađalo.

Niska razina naobrazbe znakovito je obilježje delinkventne mladeži i, naravno, posljedica je njihova slabog napredovanja u školi. Mladež s niskom naobrazbom, bez kvalifikacije i zanimanja, teško dolazi do zaposlenja i teško se uključuje u druge vrste korisnoga rada, što dovodi do besposličarenja i nerada, a time se stvaraju nove pogodne okolnosti za javljanje antisocijalnog ponašanja. Poldrugač i Mikšaj-Todorović (1984), u okviru već spomenutoga istraživanja, ustanovile su da kod jedne trećine ispitanika ima razlika između kronološke i obrazovne dobi.

Mijenjanje škole, ponavljanje razreda, bježanje iz škole i prekidi tijekom školovanja međusobno su dobro povezani, što ukazuje na složenu međusobnu zavisnost ovih pojava. Tako je Poldrugač (1981) utvrdila da se intenzitet jedne od spomenutih pojava može lako dovesti u svezu s učestalosti javljanja drugih devijantnih oblika odnosa prema školi. Ista autorica (1984) nalazi da su malodobni delinkventi u Republici Hrvatskoj mijenjali školu u 31% slučajeva, što je bilo više prisutno u velikim gradovima. Naravno da uzroci ovog fenomena mogu biti različiti, primjerice bolest, ekonomske migracije obitelji, narušavanje stege u školi i slično, a što su autori ovoga rada imali na umu pri istraživanju populacije s područja Križevačko-koprivničke županije.

Ustvrdimo, dakle, da oko jedna polovica malodobnih delinkvenata ponavlja razred (Bujanović-Pastuović, Mejovšek i Uzelac, 1984 i dr.). Na uzorku od 387 ispitanika iz ove populacije Petran (1987) je pronašla da njih 41, 6% ponavlja razred. Na uzorku malodobnih počinitelja kaznenih djela sa stalnim prebivalištem na zagrebačkom području pronađeno je 46, 2% "ponavljača", na varaždinskom 31, 1%, slavonsko-baranjskom 36, 7%, a u Puli i Rijeci 42, 6% (Uzelac, 1995).

Kako je već istaknuto, među mnogim čimbenicima povezanim s pojavom kriminaliteta malodobnika s pravom se ističe školski neuspjeh koji, između ostaloga, uključuje i mijenjanje škole, ponavljanje razreda, prekide školovanja do konačnog napuštanja redovitog školovanja. No, i ovi su čimbenici zapravo najčešće samo pojavni oblici društveno neprihvatljivog ponašanja koji imaju korijen u širim društvenim uvjetima kao i specifičnim uvjetima u kojima se odvija samo školovanje djece i mladeži i u kojima se razvija njihova osobnost (u tom smislu i Poldrugač, 1981).

S tim u svezi već spomenuta autorica Petran (1987) ustanovila je da od 387 malodobnih delinkvenata njih 32, 3% bježi iz škole. Gotovo se podrazumijeva da iz škole bježi više onih malodobnika koji su češće ponavljali razred i koji su općenito imali loš uspjeh. Singer i Mikšaj-Todorović (1989: 208-210) izvršili su raščlambu rezultata na uzorku od 350 djece i malodobnika

koji su tijekom 1980. godine prijavljivani ondašnjem Općinskom ili Okružnom javnom tužiteljstvu u Rijeci ili Puli zbog nekog kaznenog djela. Zaključuje se kako je učestalost bježanja iz škole malodobnika mnogo češća u obiteljima gdje roditelji ne žive zajedno, a relativno veliki postotak onih koji dolaze iz obitelji čiji roditelji žive zajedno, a bježe iz škole, potvrđuje da razloge bježanja treba tražiti u složenim čimbenicima obiteljskoga života, ali i okolnostima izvan obiteljskoga kruga. Istaknimo i istraživanje Poldrugarčeve (1981), koja je na uzorku od 926 djece i malodobnika - počinitelja kaznenih djela uočila gotovo 40% ispitanika koji su s različitim intenzitetom bježali iz škole.

Konstatirajmo, na posljetku, da je etiologija ovoga negativnog oblika ponašanja vrlo složena. Dapače, smatra se da postoji pozitivna povezanost između intenziteta bježanja iz škole i broja i težine počinjenih kaznenih djela (Singer i Mikšaj-Todorović, 1989: 215). Također, navode spomenuti autori, bježanje iz škole u uskoj je svezi s teritorijalnom mobilnošću obitelji i teškoćama prilagodbe u novoj sociokulturnoj sredini. Evidentno je, također, i to da je ova pojava često i mjerilo za "promašaj" škole u prevenciji primarne delinkvencije ili uspješnog postupanja s učenicima koji su već činili kaznena djela. Osim toga, treba napomenuti da su u pravu autori koji zaključuju da je vjerojatnost bježanja iz škole to veća što malodobnik ima negativniji stav prema školi i radu, što ima slabiji uspjeh u školi, što je slabije socijalno adaptiran i što je manje spreman prihvatiti školske norme ponašanja (Singer i Mikšaj-Todorović, 1989: 213-215).

Dakle, populacija djece i mladeži s poremećajima u ponašanju, poglavito delinkventna, često zanemaruje školske obveze, izbjegava školu i prema njoj je izrazito negativistički raspoložena. Dapače, škola je često jedno od "najbolnijih" područja njihova funkcioniranja i to bez obzira na intelektualni status. U tom kontekstu može se još govoriti o problemima koncentracije, fluktuaciji pozornosti, naglašenoj nemotiviranosti i sličnomu. Stalni neuspjesi i sukobi s normama školske sredine "zatvaraju" ovaj "začarani krug". Navedimo i to kako su o značenju škole još 1959. godine pisali Glueckovi (prema Kovčo, 1994), navodeći da je ta sredina prvo iskušenje prilagodljivosti djeteta i njegove sposobnosti socijalizacije. Osim ove funkcije "testiranja", škola predstavlja novi prostor u kojemu dijete može zadovoljavati različite potrebe. Tako, primjerice, u školi može pokušavati kompenzirati manjkavosti emocionalnoga života u obitelji, a može i kanalizirati agresiju. Škola, također, služi i kao mjesto za uvježbavanje socijalnih uloga, u njoj se formira i učvršćuje stav prema autoritetima, a u skladu s tim usmjerava i ponašanje, zadobiva se određeni status u skupini

vršnjaka, te na taj način oblikuje slika o sebi. Koliko je važan školski uspjeh, odnosno neuspjeh, kazuje i podatak o niskoj razini naobrazbe mladih kao značajnom činitelju prijestupničkog ponašanja (Dobrenić, 1969; Vrgoč, 1977, Poldrugarč, 1981 i dr.). Ovo potkrijepljuju i izrazite poteškoće u školovanju evidentne u malodobnih delinkvenata - povratnika (Vrgoč, 1977). U pravilu, što je intenzitet recidivizma veći, to su i teži problemi u školi. Najnepovoljnije stanje vezano je uz one malodobnike koji su delinkventnu aktivnost započeli prije 14-te godine života. Uostalom, mnogi autori drže da je pozitivan stav prema školi i radu i dobar uspjeh u školi ili na radnom mjestu izuzetno važan indikator resocijalizacije u poslijepenalnemu razdoblju (Kovačević, 1976; prema Singer i Mikšaj-Todorović, 1989: 217).

1. 2. Značajke obiteljskih prilika populacije malodobnih delinkvenata

Obitelj se shvaća kao multifunkcionalna sredina i to neizbježna. Murdock je (prema Haralambos, 1989), temeljem analize obitelji u 250 društava, pronašao da u svakom od njih postoji nekakav oblik obitelji, te slijedom toga zaključio da je ona univerzalna. Parsons, pak, drži da su dvije funkcije obitelji "temeljne i nesvedive": primarna socijalizacija djece i stabilizacija odraslih osoba pripadnika društva (Haralambos, 1989).

Iako se strukturalna cjelovitost obitelji odavno "smatra pretpostavkom uspješnoga edukativnog djelovanja obitelji s obzirom na različite uloge majke i oca, kao i osnovom za mogućnost potpunijeg obavljanja svih ostalih zadataka obitelji, a o kojima ovisi i kvaliteta njene odgojne funkcije" (Cajner, 1995: 112), kada se radi o malodobnim delinkventima i njihovim obiteljima, različiti autori priopćavaju i različite podatke. Ovo se, između ostaloga, objašnjava i neujednačenom uporabom pojma "nepotpuna obitelj" (tako Wooton, 1959, Mannheim, 1966; prema Cajner, 1995: 114). Bilo kako bilo, nedvojbeno je da se obitelj i odnosi u njoj mijenjaju. Između ostaloga, svjedoci smo povećanja raspadnutih obitelji i nastajanja životnih zajednica koje predstavljaju njezinu alternativu. U razvijenim se zemljama prosječni broj članova obitelji smanjio na ispod tri člana (Puljiz, 1994).

Zanimanje znanstvenika za ove procese nije nimalo slučajno, jer je uloga obitelji u odgoju i socijalizaciji djece i mladeži nezamjenjiva. Međutim, Conger (1991: 180) ističe da oni koji različitu obiteljsku strukturu promatraju isključivo kao "odgovor na suvremene promjene u društvu" mogu griješiti suviše pojednostavljujući problem. Utoliko je nužno revidirati neka stajališta, štoviše, predrasude. Naime, svakako je istina da neki otkloni od tradicionalne obiteljske strukture (kao što su tzv. nuklearna obitelj) mogu biti i povoljne

za roditelja i dijete. Također, djecu uspješno može podići i jedan roditelj i tzv. spojene obitelji (koje su rezultat ponovnog sklapanja braka), posebice kada su roditelji psihološki zreli i kada im je osigurana primjerena socijalna potpora. Doista, djeca u takvim obiteljima mogu biti uspješnija nego djeca iz tradicionalnih obitelji, rastrzanih nesuglasicama i frustracijama (Hetherington, 1979, 1989; Long i Forehand, 1987; prema Conger, 1991: 181). Podrazumijeva se, naravno, da otkloni od tradicionalne obiteljske strukture mogu također "stvoriti razdor i biti bolni".

Istraživanja o ulozi obitelji u razvoju delinkventnog ponašanja djece i mladeži provedena u nas razvijala su se, između ostaloga, i u smjeru za koji je znakovit tzv. klasični kriminološki pristup (blizak i socijalnoj pedagogiji), a koji se uz ostalo, očituje kroz veliki interes za proučavanjem socijalnogospodarskih značajki i strukturalne cjelovitosti obitelji malodobnih delinkvenata. S tim u svezi, kako ističe i Cajner (1995: 114), neophodno je spoznati da li je do razorene ili nepotpune obitelji došlo zlonamjernim napuštanjem od strane jednog roditelja, razvodom, smrću jednoga od roditelja, objektivno uvjetovanom odsutnošću roditelja, izvanbračnim rođenjem ili na drugi način. Međutim, mišljenja smo kako treba naročito naglasiti značenje obilježja, odnosno kvalitete obiteljskog ozračja koje je prethodilo tim događajima, te eventualne kompenzacije gubitka člana obitelji. Također valja spoznati što je i koliko je taj gubitak značio za dijete i u kojoj se njegovoj razvojnoj fazi desio.

Dakle, iako je vrlo rašireno mišljenje kako malodobni delinkvent u pravilu dolazi iz necjelovite obitelji, pa i mišljenje stručnjaka da se iz kvantitativno deficijentnih obitelji češće regrutiraju djeca s raznim poremećajima u ponašanju i neurotičnim smetnjama (vidjeti Košiček M. i T., 1968: 180), većina novijih istraživanja svjedoče da se delinkventi od nedelinkvenata razlikuju samo po relativno većem udjelu necjelovitih obitelji, ali da najviše njih također živi s oba roditelja (primjerice, rezultati studije Javnog tužiteljstva Hrvatske i Fakulteta za defektologiju iz 1975. godine; podaci Statističkog zavoda Hrvatske u razdoblju od 1961. - 1979. godine; Singer i Mikšaj-Todorović, 1989:43; Singer, Mikšaj-Todorović i Stanić, 1992; Cajner, 1995 i dr.).

Dalje, istraživanjem provedenim na uzorku 3 534 prijavljenih malodobnika u Hrvatskoj tijekom 1980. godine bio je obuhvaćen i podatak s kim je malodobnik živio ranije, dakle u godinama prije počinjenja kaznenog djela po kojemu je ušao u uzorak istraživanja (Poldrugač, 1990). Tada je pronađeno da je oko 87% ispitanika živjelo isključivo u roditeljskoj kući, nešto više od 10% djelomice izvan roditeljske kuće, a 2, 4% ispitanika je živjelo isključivo izvan roditeljskog doma.

Glede broja osoba s kojima malodobnik živi, iako je istina da ima autora koji drže da veća obitelj nosi negativnije predispozicije u odnosu na pedagošku situaciju djece (primjerice, Wooton, 1959), pa čak i da delinkventi češće dolaze iz velikih obitelji (Glueck-ovi, 1950; Nye, 1958), ipak se priklanjamo mišljenju da bi se, zapravo, radilo o činjenici da pretežiti broj otkrivenih malodobnih delinkvenata dolazi iz ekonomski i socijalno nižih stratifikacija kojih je, između ostaloga, obilježje i veći broj djece (Cajner, 1995, 149).

Što se tiče bračnoga statusa, odnosno izvanbračnosti djeteta valja istaknuti da mu se više ne pridaje veliko kriminogeno značenje. Dapače, Uzelac (1993) izrijeком navodi da činjenica rođenja u izvanbračnoj zajednici ni u kojemu smislu ne pridonosi manifestaciji posebnih formi kriminalnog ponašanja kod sankcionirane populacije malodobnika. Iako u razvoju izvanbračnog djeteta mogu postojati određene poteškoće (primjerice, diskriminirajuća reakcija okoline u kojoj dijete živi, poseban odnos majke prema djetetu, život uz neadekvatnu osobu - substituta za oca, eventualna ekonomska depriviranost i slično), Uzelac i Poldrugač (1978), temeljem znanstvenih pokazatelja, decidirano tvrde da ne postoji statistički značajna razlika glede učesća izvanbračne djece među malodobnim primarnim delinkventima i povratnicima.

Činjenica je, ipak, da razorenost obitelji koja je posljedica utjecaja koji su izvan moći obitelji (roditelja), primjerice smrt supružnika, "manje nepovoljno djeluje od one koja je izazvana subjektivnim faktorom, kao što su npr. razvod braka, izvanbračnost i drugi oblici odvojenog života roditelja" (Singer i Mikšaj-Todorović, 1989: 45). Također, imajući na umu rezultate znanstvenih istraživanja (primjerice, Cajner, 1995: 154), ali i spoznaje i saznanja iz područja razvojne psihologije, može se utemeljeno pretpostaviti da gubitak majke ostavlja teže posljedice na psihosocijalni život djeteta, nego kada je posrijedi gubitak, odnosno smrt oca.

Brojni su istraživači pokušavali izolirano promatrati činjenicu žive li roditelji malodobnika zajedno. Jedan od razloga je, vjerojatno, i mišljenje nekih autora kako je u sve djece odvojenih roditelja, bez obzira na dob i spol, prisutna "opsektivna želja da sjedine roditelje"; primjerice, čak i pošto su njeni roditelji bili odvojeni četiri godine, jedna se 13-godišnja djevojčica tvrdoglavo opirala njihovu planu o razvodu; "jednom kada papiri budu potpisani, ja neću imati šanse", rekla je, "sada imam nadu" (Francke, 1980; prema Conger, 1991: 181). Singer i Mikšaj-Todorović (1989: 44), na uzorku od 3 534 prijavljene djece i malodobnika u Hrvatskoj tijekom jednogodišnjega razdoblja, nalaze ukupno 25, 6% onih čiji roditelji, bez obzira na razloge, ne žive zajedno. Cajner (1995: 155), pak, dobiva još nepovoljnije rezultate u odnosu na

ovo obilježje strukture obitelji, te iznosi podatak o 31% onih čiji roditelji ne žive zajedno.

Iz podataka službene statistike u nas i u svijetu vidljivo je da stopa razvoda neprestano raste. Navedimo da je u Hrvatskoj 1961. godine bilo 138 razvedenih na 1 000 sklopljenih brakova, a da je ta stopa porasla u 1993. godini na 202, 7 razvedenih na 1 000 sklopljenih brakova. Međutim, Koružnjak (1994; prema Gašljević, 1995: 58) procjenjuje da je čak jedna četvrtina sklopljenih brakova neuspješna, od kojih se službeno razvodi tek jedna trećina. Od svekolikog broja razvedenih brakova nešto više od dvije trećine se odnosi na brakove s djecom koja se u 91% slučajeva povjeravaju na odgoj i brigu majci.

Iako se razvod braka roditelja ne može smatrati uzrokom poremećaja u ponašanju, kao što se to ponekad pojednostavljeno iznosi, činjenica je da s nekim varijacijama glede godina i spola, djeca mogu regredirati, pa postati agresivna ili depresivna, osjećati se odgovornima za razvod, okrivljavati jednoga ili oba roditelja ili, pak, trpjeti od konflikata odanosti (Hetherington i sur., 1985; prema Conger, 1991: 181).

Dječji problemi su često pogoršani činjenicom da su roditelji preokupirani svojim vlastitim problemima, poglavito, tijekom prvih godina poslije razvoda, te stoga teže odgovaraju na dječje potrebe. Iako se situacija često poboljšava unutar godinu ili dvije nakon razvoda i iako razvod više ne nosi socijalnu stigmju kao ranije, jedna je američka studija pokazala da pet godina poslije roditeljske separacije jedna trećina djece pokazuje elastičnost, relaksiranost i samopouzdanje, druga trećina nastoji se osjećati dobro, a ostali imaju signifikantne psihološke probleme i "neprestano se vraćaju" u vrijeme prije razvoda (Wallerstein, 1985; prema Conger, 1991: 181). Interesantno je, poglavito u svezi s našim istraživanjem, da se čini kako su dječaci, posebice mladi, mnogo osjetljiviji na učinke razvoda roditelja nego djevojčice. Čak šest godina poslije razvoda dječaci iz strukturalno deficijentnih obitelji iskazuju lošije rezultate nego vršnjaci iz intaktnih obitelji, smatraju neki autori. U mnogo različitih znanstvenih istraživanja i na testovima ličnosti, navode, oni također, znatno češće nego djevojčice iz razvedenih obitelji, manifestiraju nepovoljne učinke razvoda, poglavito manjkavosti u socijalnoj kompetenciji, nepokornost i tjelesnu i verbalnu agresiju (Guidubaldi i Perry, 1985; Hetherington, 1989; prema Conger, 1991: 182).

Ustvrdimo, ipak, da premda i danas još ponegdje možemo naići na pokušaje uspostavljanja linearnih i parcijalnih sveza između nepotpunih obitelji i malodobničke delinkvencije, općenito prevladava diferencirani pristup tom problemu (Singer i Mikšaj-Todorović, 1989: 158). Naime,

pojedine razloge i okolnosti zbog kojih dolazi do nepotpune obitelji nužno je prosuđivati u dinamičnoj i višestrukoj interakciji s nizom drugih čimbenika sredine i osobnosti. Tako se, primjerice, pokazalo značajnim i u kojoj je dobi dijete zatečeno razvodom svojih roditelja, te kakvo mu je razdoblje prethodilo. Suprotstavimo se stoga olakom pripisivanju važne uloge nepotpune obitelji u etiologiji kriminaliteta malodobnika uvažavajući činjenicu da među delinkventima i nedelinkventima većinu čine oni koji su potekli iz nerazorenih, "normalnih" obitelji.

Obiteljska struktura, po naravi stvari, uvelike ovisi i o broju djece, a neki autori kao činitelj njezine funkcionalne primjerenosti navode i broj djece, kao i red rođenja. Tako Adler (1989: 154) ističe da "...za ocjenjivanje jednog čovjeka važno je poznavanje situacije u kojoj je odrastao. Situacija naročite vrste leži u položaju što ga dijete zauzima". Svakako da broj djece igra značajnu ulogu u organiziranju života obitelji. Iako je raspodjela prihoda "velikih" obitelji različita od slučaja do slučaja, s razvojno psihološkog stajališta obitelj s većim brojem djece ima i nekih prednosti (Nikolić, 1990; prema Gašljević, 1995: 55). Do različitih, međusobno katkad proturječnih rezultata došli su kriminolozi pri proučavanju eventualno kriminogenog značenja položaja delinkventnog djeteta među ostalom djecom u obitelji. Singer i Mikšaj-Todorović (1989: 156) drže neprihvatljivim mišljenje Murphya i New-Combia (1937) prema kojemu su psihološki čimbenici pri procjeni važnosti redosljeda rođenja za pojavu poremećaja u ponašanju mnogo značajniji nego objektivna činjenica redosljeda rođenja u obitelji s više djece sama po sebi. I ovaj se čimbenik treba nužno promatrati u sklopu interakcije s ostalim podacima o obitelji i osobnostima njezinih članova. Navedimo da Danilović (1986; prema Cajner, 1995: 156), među 102 malodobne osobe prijavljene tijekom jedne godine Okružnom ili Općinskom sudu u Rijeci nalazi 38, 2% njih s jednim bratom ili sestrom, 23, 5% jedinaca, 17, 6% s dvoje braće ili sestara, te 22, 5% njih s troje braće ili sestara. Bujanović_Pastuović, Mejovšek i Uzelac (1984) pronašli su među delinkventima oko 43% njih s jednim bratom ili sestrom, nešto manje od 26% jedinaca, te oko 15% s dva, odnosno s troje i više braće i sestara. Mikšaj-Todorović (1987) je na uzorku malodobnih delinkvenata utvrdila da su u 14, 1% slučajeva jedinci, 39, 3% njih ima jednog brata ili sestru, nešto manje od 22% dvoje, 11, 4% troje, a nešto više od 13% četvero i više braće i sestara.

Interesantno je spomenuti da je ispitivanjem obiteljskih prilika i teškoća socijalne integracije mladih temeljenim na samoiskazu, a provedenim na uzorku od 196 osoba muškog spola pismenih, mentalno i tjelesno zdravih, različitih razina nao-

brazbe, iz različitih dijelova Republike Hrvatske, utvrđeno kako se radi o 15, 82% ispitanika koji su odrasli kao jedinci, 60, 2% obitelji s dvoje djece, 16, 84% obitelji s troje djece, te 7, 14% s četvero i više djece (Gašljević, 1995: 59).

Dosta su dugo istraživački napori uglavnom bili usmjereni na analizu odnosa socijalnoekonomskog statusa i obiteljske cjelovitosti i delinkvencije. Opće prihvaćeno stajalište među kriminolozima je bilo da malodobni delinkventi češće dolaze iz obitelji nižega socijalnoekonomskog statusa i ne-cjelovitih, kvantitativno deficijentnih obitelji. Istraživanja potaknuta uporabom samoiskaza (primjerice, Ajduković, 1990), kao i razvoj multikauzalnoga pristupa delinkvenciji, dovela su u pitanje do tada važeća stajališta o rasprostranjenosti i etiologiji delinkvencije. Spoznato je, naime, da su i socijalnoekonomski status i obiteljska cjelovitost tek rizični čimbenici razvoja delinkventnog ponašanja koje treba promatrati u interakciji s nizom makro i mikro socijalnih čimbenika, te s nekim drugim motrištima obiteljskoga života kao što su karakteristike članova obitelji i samog malodobnika, specifičnosti odgojnih metoda, kvaliteta odnosa unutar obitelji i slično. Moglo bi se, ipak, kazati da socijalnoekonomski status ima izvjesnoga upliva i na delinkventno ponašanje malodobnika, ali se radi o manjem utjecaju i u pravilu drukčijem nego kod kriminaliteta odraslih (Leone, Radovanović i sur., 1991; prema Uzelac, 1992: 35-57). Također, valja istaknuti i to da interpretacija ovakvih ili sličnih istraživanja provedenih u drugim zemljama nosi u sebi latentnu opasnost greške, ako se dobiveni rezultati apliciraju u specifične uvjete bez nužnog opreza (tako Uzelac, 1980; Singer i Mikšaj-Todorović, 1989: 97; Žakman-Ban, 1995: 107; Žakman-Ban i Mlinarić, 1996. i dr.).

U skladu s navedenim, istraživači su posvetili pozornost različitim motrištima interpersonalnih odnosa u obitelji. Koristeći multivarijatne pristupe pokazali su da su neke od varijabli koje opisuju ovaj prostor često značajnije za razvoj delinkventnog ponašanja nego socijalnoekonomski status i obiteljska cjelovitost. Tako prisustvo socijalnopatoloških pojava u obitelji nedvosmisleno utječe na slabljenje kvalitete međuljudskih odnosa. Roditelji koji manifestiraju ove oblike ponašanja pružaju loš primjer djeci i mladeži, a osim toga prisustvo socijalnopatoloških oblika ponašanja u obitelji, uz narušeni sklad, može se smatrati i ozbiljnim kriminogenim čimbenikom. U raznim istraživanjima došlo se do spoznaje da su socijalnopatološki oblici ponašanja u znatno većoj mjeri prisutni u obiteljima djece i malodobnika s poremećajima u ponašanju, nego u obiteljima u kojima se ne manifestiraju takvi oblici ponašanja. Podkrijepimo uvu tvrdnju upravo s rezultatima istraživanja provedenog na populaciji malodobnih delinkvenata Županije kopriivničko-križevačke (Žakman-Ban, Tasić i Vučinić-Knežević,

1997); iako većina ispitanika potječe iz obitelji bez izrazitih socijalnopatoloških oblika ponašanja, u nešto više od 1/3 slučajeva odnosi između članova obitelji su poremećeni i to dugotrajno. Na odgoj malodobnika bitno utječu okolnosti poremećenosti odnosa u obitelji, duljina razdoblja poremećenosti odnosa, sklonost alkoholiziranju, skitnji i neradu obaju roditelja. Uz to, nebavljenje odgojem djeteta od strane roditelja vezuje se uz takvu patologiju u obitelji koja se manifestira potpuno poremećenim odnosom roditelja koji se svadaju i fizički razračunavaju, te ne rade, alkoholiziraju se i skiću. Nažalost, rezultati ovog istraživanja svjedoče da u ovoj regiji Republike Hrvatske do socijalnozaštitnih intervencija dolazi uglavnom onda kada u obitelji malodobnika postoje naročito ekscenone nepovoljne okolnosti i njihovo zapuštanje, odnosno napuštanje, te kriminalna aktivnost ispitanika. Temeljem navedenoga, autorice ističu potrebu sveobuhvatnijega i organiziranijega preventivnog djelovanja, prije svega, predškolskih ustanova i škole, a tek tada službi socijalne zaštite.

Uglavnom, činjenica jest da većina maloljetnih delinkvenata živi u nepovoljnijim obiteljskim uvjetima no njihovi nedelinkventni vršnjaci. Ova se tvrdnja poglavito odnosi na kvalitativnu stranu njihova odgoja. Tako, primjerice, američke studije ukazuju da su odnosi između roditelja i delinkventnih maloljetnika, daleko češće nego u slučajevima nedelinkvenata, karakterizirani manjkavostima u komunikaciji, nerazumijevanjem i neprimjerenom identifikacijom (Canter, 1982; Rutter i Giller, 1984; prema Conger, 1991: 530).

Navedimo i to da Cajner (1995: 170) izričito naglašava važnost podatka o tome tko se pretežito bavio ili bavi odgojem djeteta ili malodobnika za etiološku analizu kriminalnog ponašanja malodobnih delinkvenata. Takav zaključak podupire i rezultat koji se može naći u studiji iz 1975. godine, a koju je provelo tadašnje Javno tužiteljstvo Hrvatske i Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu. Naime, pronađeno je da tek u 63, 4% slučajeva promatrane osobe iz tretirane populacije nisu mijenjale odgojitelja, niti odgojnu ustanovu. Na uzorku 3 534 svih prijavljenih malodobnih počinitelja kaznenih djela u Republici Hrvatskoj u jednogodišnjem razdoblju zabilježeno je da se odgojem malodobnika u 52, 3% slučajeva bave oba roditelja, u 33, 2% slučajeva jedan roditelj, u 4% baka ili djed, u 1, 1% slučajeva druga rodbina, u 4, 2% druge osobe i u 5, 2% slučajeva nitko.

Već citirana autorica Cajner (1995: 171) je na uzorku "svoga" istraživanja pronašla da se u nešto manje od polovice slučajeva odgojem bave oba roditelja, u 33, 3% slučajeva samo jedan roditelj, u 4, 5% baka, djed ili druga rodbina, u 3% druge osobe izvan kruga šire porodice i obitelji, a u 9, 2% slučajeva odgojem se malodobnika ne bavi nitko. Znakovitost ove varijable za genezu maloljetničke

delinkvencije dokazuje i činjenica da se u nešto lošijoj odgojnoj situaciji, s obzirom na rezultate vezahe uz nju, nalaze malodobni počinitelji nasilničkih delikata.

Na poslijetku istaknimo da su rezultati ovih i ovakvih znanstvenih evaluacija bili svojevrsni orijentir pri koncipiranju ovoga istraživanja provedenog na uzorku populacije malodobnih počinitelja kaznenih djela s područja Koprivničko-križevačke županije.

1. 3. Neka socijalnodemografska i gospodarska obilježja Županije koprivničko - križevačke

Prostor Koprivničko - križevačke županije zauzima sjeverni dio prostora makroregije Središnje Hrvatske. Prostire se od kalničkoga podgorja i Križevaca na zapadu, obuhvaća pretežiti dio područja dviju bivših općina bilogorske Podravine (Koprivnice i Đurđevca), dok se južni dijelovi Županije naslanjaju i isprepliću s prostorom bjelovarske okolice.

Županija je po svom teritorijalnom ustroju podijeljena u dva grada i osamnaest općina, od koje svaka prosječno broji 4 335 žitelja, što je oko 10% niže od prosječne općine u Hrvatskoj.² Status grada imaju Koprivnica i Križevci, dok Županija ima 265 naselja. Sama Županija nije niti zemljopisno ni gospodarski homogena regija; pretežiti dio prostora je plodna ravnica koja omogućava razvitak moderne i tržišno usmjerene poljoprivrede, a značajnije su gospodarske grane prehrambena industrija, oslonjena na vlastitu poljoprivrednu proizvodnju, tekstilna i metaloprerađivačka industrija, te šumarstvo.

To je prostor starije naseljenosti, a danas osrednje gustoće stanovništva (niže od republičkoga prosjeka i prosjeka cjelokupne Središnje Hrvatske), a koji je u posljednje vrijeme izložen depopulaciji. Značajniji gradski centri su Koprivnica i Križevci, koji zbog blizine Bjelovara nemaju istaknutiju žarišnu razvojnu ulogu.

Već je kazano da je Županija izložena postupnoj depopulaciji, a taj se proces osjeća od 50-tih godina, uz znatnije razlike među pojedinim općinama. Županija je, kao i širi bilogorski i lonjsko-ilovski prostor, već gotovo petnaest godina ima negativni prirodni prirast stanovništva (više umrlih od rođenih), a bilježi i negativne emigracijske trendove. Na žalost, s obzirom na relevantne prognostičke pokazatelje (tendencije kretanja prirodnog prirasta, mogući migracijski tijekovi i drugo), valja u budućnosti realno računati s daljnjim nepovoljnim demografskim kretanjima.

Iako bi se, moguće, trebalo ograditi pred ovako "tvrdim" i nepovoljnim konstatacijama, uvažavajući činjenicu da je razdoblje od 1988. do 1992. godine bilo vrlo tegobno za našu državu, tako da ne predstavlja pouzdanu vremensku osnovu za prognoze budućih kretanja, bilježimo da se u ovom razdoblju samo nastavljaju raniji nepovoljni trendovi, te je vjerojatnije da ni budućnost u tom pogledu "nije ružičasta".

Dalje, usporedba važnijih udjela županijskog stanovništva sa stanjem u cjelokupnoj državi, ukazuje na izrazito nepovoljno stanje demografskih pokazatelja u Koprivničko-križevačkoj županiji. Podaci o udjelu dječjega i mladega uzrasta mladeži svjedoče o lošijoj situaciji od državnoga prosjeka, mada ni on nije povoljan (udio dobne skupine do 17 godina je za 1, 2 indeksnih bodova manji od udjela te skupine u hrvatskom stanovništvu). Nepovoljnija je i slika fertilne populacije (žene od 15 do 49 godina), iako je taj nesrazmjer manji u potencijalno najfertilnijoj dobi (udio žena u dobi 20-29 godina) gdje je situacija slična kao u cjelokupnoj Hrvatskoj. Udio radnoga u županijskom stanovništvu manji je od državnoga prosjeka, a slično je stanje i kod radno aktivnoga stanovništva.

Izrazito su, pak, nepovoljni pokazatelji koji se odnose na zastupljenost starijega stanovništva Županije. Naime, prosječna starost iznosi 38, 6 godina, a to je za punu godinu i pol više od prosječne starosti hrvatske populacije. I indeks starenja (pokazuje odnos stanovništva staroga 60 i više godina i onoga u dobi do 19 godina) je nepovoljniji no što je u Hrvatskoj. To znači i relativno više starijega stanovništva u Županiji, što u gospodarskom smislu donosi i više uzdržavanoga stanovništva, a time i veću opterećenost radnoga kontingenta, ali i neke druge posljedice kao što su niži stupanj vitalnosti, kreativnosti, poduzetnosti i slično (primjerice, u bivšoj je općini đurđevac gotovo četvrtina, odnosno 23% stanovnika starija od 60 godina, a samo je nešto više od 24% u mladoj životnoj dobi, te je ta općina "po svojim dobnim karakteristikama" žalosni i nadasve zabrinjavajući obrazac naših ruralnih sredina).

Vrijedno je spomenuti da podaci o razini naobrazbe cjelokupnoga županijskog stanovništva ukazuju na znatno poboljšanje u desetogodišnjem razdoblju; osjetno je smanjen broj nepismenih i onih bez školske spreme ili samo s tri razreda osnovne škole, pa do gotovo udvostručenja visoko naobraženih kadrova. Osjetan je porast stanovništva sa završenom osnovnom školom, dok je nešto skromniji sa završenom srednjom. Ipak, komparacija sa stanjem u cjelokupnoj Hrvatskoj ukazuje na nižu prosječnu razinu naobrazbe u

2 Izvor svih statističkih pokazatelja navedenih u ovom poglavlju rada preuzeti su iz Statističke dokumentacije br. 763, 779, 835 i 925 DSZ, a za Županiju (od 1992. godine) SLJHŽ-93. i Priopćenje 21. 2. DSZ.

Županiji, iako su razlike i zaostajanja znatno manji u 1991. godini nego deset godina ranije.

Pokazatelji o domaćinstvima, odnosno obiteljima, svjedoče o procesu transformacije obitelji (tzv. proces nuklearizacije). Prosječna veličina domaćinstva u Koprivničko-križevačkoj županiji (3, 20 članova) odgovara i širem nacionalnom prosjeku. U strukturi domaćinstva dominiraju dvočlana (22, 4%), tročlana (19, 5%), četveročlana (20, 7%), dok je većih domaćinstava s pet ili više članova znatno manje. U promatranom je razdoblju znatno poraslo učešće samačkih domaćinstava (s 12, 3% na 17, 1%).

Kako raspoložemo i s podacima o obiteljima i njihovom sastavu moguće je preciznije utvrditi i neke kvalitativne relacije između domaćinstava i obitelji. Tako proizlazi da su u 33 022 porodična domaćinstva živjele 38 109 obitelji, odnosno da je svega 5 000 domaćinstava bilo višeobiteljskih. To potvrđuje ranije izrečenu tvrdnju o pretežitosti tzv. nuklearnih obitelji koje se svode na bračni par, sa ili bez djece, uključujući i deficitarne obitelji, pa su slijedom toga shvatljiviji i podaci o sve manjoj veličini domaćinstava. Uostalom, to je prevladavajuće stanje i u seoskim područjima, kakva je pretežito i Koprivničko-križevačka županija.

Što se tiče kvalitativnoga sastava obitelji u ovoj Županiji vrijedno je iznijeti da, od ukupnoga broja obitelji, više od polovice (56, 4%) čine obitelji s djecom, u 11, 3% slučajeva radi se o deficitarnim obiteljima (najčešće majka s djecom, ili znatno rjeđe, otac s djecom), a u 32, 2% slučajeva radi se o bračnim parovima s djecom.

Od zanimljivijih podataka također je vrijedno prikazati zaključivanje brakova, kao i stope razvoda, jer i one na indirektni način ukazuju na kvalitetu obiteljskih odnosa, a imaju i određenu vrijednost u prognoziranju budućega kretanja i reprodukcije stanovništva. Ove je podatke moguće iznijeti tek na razini bivših općina (podaci su na taj način prikupljeni i obrađivani, a nova upravno teritorijalna podjela u slučaju tretirane Županije ne poklapa se s područjima bivših općina). Tako je iz Statističke dokumentacije DSZ razvidno da je stopa nupcijaliteta (sklapanja brakova) u općini Koprivnica koja broji gotovo polovicu županijskoga stanovništva od 1988. do 1992. godine bila viša od državnoga prosjeka, a u Đurđevcu i Križevcima je padala, dakle slijedila je šire trendove, premda je još uvijek nešto veća od hrvatskog prosjeka.

Razvodi brakova (stopa divorcijaliteta) u Koprivnici je znatno smanjena u razdoblju od 1988. do 1992. godine (osjetno je niža od državnoga prosjeka), dok je u ostale dvije općine stanje približno slično onome u čitavoj državi.

Na kraju ovog poglavlja treba, barem fragmentarno, raščlaniti i neke podatke koji se odnose na zaposlenost i gospodarstvo u tretiranoj županiji, a

koji mogu pridonijeti boljem razumijevanju socijalnodemografskih značajki ove hrvatske regije, barem za istraživano razdoblje. Ukratko, podaci za 1992. godinu govore da je u Županiji ostvaren viši nacionalni dohodak po stanovniku od državnoga prosjeka. Višu gospodarsku razvijenost u odnosu na državni prosjek mogu, u velikoj mjeri, objasniti sljedeći čimbenici: Koprivničko-križevačka županija nije imala ratnih razaranja koja bi pogodila gospodarske kapacitete i procese, a što je pogodilo veliki dio Hrvatske, a snažni seljački sektor poljoprivrede i prerađivačka industrija također pridonose povoljnim gospodarskom stanju. Navedeno vjerojatno utječe na činjenicu da je razina zaposlenosti u Županiji osjetno manje pala no što je slučaj u državi. Županijsko je gospodarstvo znatno lakše prebrodilo izrazito krizno razdoblje početkom devedesetih godina. U ovoj je regiji znatni dio radno aktivnog stanovništva angažiran u privatnoj poljoprivredi (udio aktivnoga poljoprivrednog stanovništva u ukupnom aktivnom stanovništvu Županije iznosi 38, 1%, dok je u Hrvatskoj 13%). Radi se, dakle, o agrarno-industrijski razvijenijem području, u kojemu nezaposlenost nije tako izražen socijalni problem, kako je to u drugim dijelovima Hrvatske.

Na posljepku, ustvrdimo da su neki pokazatelji životnoga standarda, komunalne i naseljske infrastrukture, te prometne povezanosti u ovoj Županiji povoljniji, kako prema obližnjim županijama, tako i prema državnom prosjeku, iako valja naglasiti postojanje nepovoljne naseljske mreže i mnoštva "patuljastih" naselja u brdskim dijelovima Županije (poglavito u kalničkom dijelu Križevaca i pobrđima oko Koprivnice) kojima valja poboljšati prometnu povezanost i komunalnu infrastrukturu, odnosno općenito kvalitetu života.

2. METODOLOŠKI TEMELJI ISTRAŽIVANJA

2. 1. Ciljevi istraživanja i hipoteza

Provedenim se istraživanjem nastoje utvrditi neke relevantnije značajke tijekom školovanja i obiteljskih prilika, poglavito obilježja strukture obitelji, malodobnih delinkvenata s područja Koprivničko-križevačke županije. Osim toga, pokušavaju se odrediti i oblici povezanosti između tijekom školovanja ove populacije i njihove odgojne situacije. Pri tome se polazi od pretpostavke da će se ispitanici, čijim odgojem se pretežito bave jedan ili oba roditelja, odnosno nitko, međusobno značajno razlikovati u školskoj situaciji.

2. 2. Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno na metodom slučaja formiranom uzorku 296 malodobnih počinitelja različitih kaznenih djela oba spola (u dobi od 14 do

17 godina) s područja Koprivničko-križevačke županije kojima je u razdoblju između 1. siječnja 1988. i 31. svibnja 1995. godine izrečena neka kaznena sankcija ili je kazneni postupak obustavljen, ali samo iz razloga svrsishodnosti. Drugim riječima, rezultati ovog istraživanja temelje se samo na uzorku onih malodobnika za koje nije prijeporno da su počinili neko od kaznenih djela. Napominjemo da, kao što je to uglavnom i inače slučaj sa zastupljenošću djevojaka među malodobnim počiniteljima kaznenih djela, one čine 10% ukupnoga uzorka.

2.3. Uzorak varijabli

Iz ciljeva istraživanja proizlazi da će se raščlaniti sljedeći skupovi (prostori) varijabli:

1. prostor tijeka školovanja, odnosno značajki školske situacije (8 varijabli): - Pohadanje osnovne škole, - Razlike između kronološke i obrazovne dobi, - Mijenjanje osnovne škole, - Mijenjanje srednje škole, - Ponavljanje razreda u osnovnoj školi, - Ponavljanje razreda u srednjoj školi, - Bježanje iz osnovne škole, - Bježanje iz srednje škole.

2. prostor obiteljskih prilika, odnosno obilježja strukture (cjelovitost i sastav) obitelji ispitanika (9 varijabli): - S kim malodobnik živi, - S kim je malodobnik živio ranije, - S koliko osoba malodobnik živi u domaćinstvu, - Bračnost malodobnika, - Da li su roditelji malodobnika živi, - Da li roditelji malodobnika žive zajedno, - Da li su roditelji malodobnika razvedeni, - Položaj djeteta u obitelji, - Koliko malodobnik ima braće i sestara.

Također se raščlanjuju i varijable: - Dob maloljetnika u vrijeme izvršenja kaznenog djela i - Tko se pretežito bavio odgojem malodobnika.

2.4. Metode prikupljanja i obrade podataka

Procjenu rezultata ispitanika na zadanim varijablama izvršili su, pomoću u tu svrhu konstruiranog upitnika, posebno educirani i instruirani anketari, a temeljem podataka sadržanih u spisu kaznenog predmeta. Drugim riječima, pri prikupljanju podataka primijenjena je metoda analize postojeće dokumentacije. Manifestna razina obrade podataka odnosi se na prikaz apsolutnih i izračunavanje relativnih frekvencija po kategorijama svih varijabli. Za obradu informacija na latentnoj razini primijenjena je diskriminativna analiza razlika između kriterijskom varijablom zadanih skupina ispitanika. U pitanju je varijabla kojom je opisano tko se pretežito bavi odgojem malodobnika (1. oba roditelja; 2. samo jedan roditelj; 3. nitko), a ukupno je izvršena jedna diskriminativna analiza.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

3.1. Tijek školovanja i značajke nekih obiteljskih prilika malodobnih delinkvenata (manifestni prostor)

Prije raščlambe ostalih relevantnih podataka koja bi "opravdala" naslov ovoga rada, navedimo rezultate koji se odnose na dob ispitanika iz tretiranog uzorka i to u vrijeme izvršenja kaznenog djela. Naime, za ovu varijablu je iz literature poznato da je naročito znakovita za kretanje delinkvencije malodobnika.

Element starosti, odnosno životna dob, često se uz ostale socijalno demografske značajke smatra "selektivnim faktorom" kriminalnog ponašanja (Žaja, 1992). Inače, brojna su istraživanja pokazala da približno jedna trećina (1/3) jednogodišnje delinkventne populacije čine djeca, oko jednu četvrtinu (1/4) mladi maloljetnici u dobi od 14-16 godina života, a oko 49% stariji malodobnici u dobi od 16-18 godina (Singer, 1994: 221).

296	138	90	51	17
100,0	46,6	30,4	17,2	5,7

Iz podataka prezentiranih u tablici 1. razvidno je da je nešto manje od polovice ispitanika iz uzorka koprivničko-križevačkih delinkvenata (46,6%) počinilo svoje kazneno djelo u dobi starije malodobnosti, odnosno kao 17-godišnjaci.

Ovakvi su podaci zapravo očekivani, budući da se stariji malodobnici ipak češće pojavljuju kao počinitelji kaznenih djela. Singer i Mikšaj-Todorović (1989: 38), temeljem istraživanja i podataka tadašnje javno tužiteljske i sudske statistike, navode da "različite dobne strukture različito sudjeluju u krivičnim djelima, prvenstveno na štetu starijih maloljetnika". Međutim, ono što zabrinjava i na području Koprivničko-križevačke županije je podatak o 53,3% mladih malodobnih delinkvenata (granica je kao što je poznato navršanih šesnaest godina života) koji su izvršili kaznena djela, točnije 14-godišnjaci participiraju u ovom uzorku s 5,7%, 15-godišnjaci sa 17,2%, te 16-godišnjaci s 30,4%. Treba napomenuti da se ujedno radi i o razdoblju pubertetskih i adolescentnih previranja, što također može intenzivirati ionako postojeće probleme. Radi usporedbe navedimo da je Uzelac (1995) u

istraživanju provedenom na uzorku od 464 učenika viših razreda osnovnih škola Zagreba utvrdio da "uistinu respektabilan dio populacije učenika viših razreda osnovnih škola manifestira rizično ponašanje. Dakako, pretežito je riječ o oblicima ponašanja koji ukazuju na blaže poteškoće procesa socijalizacije, mada postoje i pojedini oblici koji ukazuju na sasvim ozbiljne probleme". Osim toga, u literaturi se, gotovo u suglasju, naglašava da rani početak delinkventne aktivnosti uključuje i veću opasnost kasnijega delinkventnog ponašanja. Singer (1994: 160) potvrđuje točnost mišljenja da su oni koji s deliktima započinju vrlo rano do određene mjere predodređeni za kasniju dulju i težu kriminalnu karijeru. Iako ima autora koji iznose stajališta da longitudinalna istraživanja pokazuju kako je delinkventno ponašanje kod mladih u razdoblju delinkvencije tako prošireno, da ga treba uzimati u obzir samo kao popratnu pojavu toga životnoga razdoblja (primjerice, Lagier, 1982; prema Meško, 1995), ipak valja naglasiti važnost "pravila sa snagom društvenog zakona" o povezanosti malodobničkog kriminala i recidi-vizma (Bačić, 1978; prema Žakman-Ban, 1992).

Inače, nema sumnje da je u pravu i Uzelac (1976) kada kazuje da kriminalni povrat maloljetnika predstavlja izuzetno složenu pojavu poremećaja u ponašanju, kojoj je antisocijalna orijentacija osnovna karakteristika, koja ima složenu biopsiho-socijalnu genezu, te koja predstavlja značajnu teškoću u daljnjem razvoju maloljetnika, a ujedno i znatnu društvenu opasnost. Navedimo i gotovo alarmantne podatke Bajera i Kljaića (1990) koji iznose da je 53% dječaka registriranih zbog kaznenih djela nastavilo činiti ista i kasnije, od čega nešto više od polovice samo u maloljetničkoj dobi, nešto manje od toga u doba punoljetstva, a neki su se ponovno "aktivirali" tek kao punoljetni. Usporedimo li navedeni postotak s podacima iz našega uzorka, zaključak se nameće sam po sebi.

Rezultati dobiveni na populaciji u ovom istraživanju mogu zabrinuti tim više što neki autori ističu kako oblikovanje osobnosti u kroničnoga delinkventa započinje između 15-te i 17-te godine života kada delinkvent produbljuje negativno mijenjanje ličnosti (deterioracija), gubi se osjećaj krivnje i odgovornosti, naglašava predodžba o sebi kao "idealnomu kriminalcu", prisutan je subrazvoj moralne svijesti, ne shvaća se zahtjev društva i međuljudski odnosi, te se ignoriraju potrebe drugih ljudi (Lagier, 1982; prema Meško, 1995). Tako malodobnik, na žalost, počinje živjeti u "drugoj socijalnoj stvarnosti" i postaje pravi kriminalac.

Jasno je da pri procjeni odnosa dobi i kriminalnog ponašanja treba obuhvatiti sve činitelje, kako sociološke, tako psihološke i fiziološke, koji između ostalog utječu i na kriminalno ponašanje. Treba imati na umu i to da se "oblici rizičnoga ponašanja učenika mijenjaju u skladu s općim trendovima rasta i razvoja učenika pod utjecajem cjelovitog biopsiho-socijalnog kompleksa uzroka, uvjeta i povoda" (Uzelac, 1995).

Prije raščlambe podataka vezanih uz varijablu iz tablice 2., navedimo da Dobrenić, Poldrugač i Singer (1975), uočavajući porast broja malodobnih

Tablica 2. S kim malodobnik živi

svega	s oba roditelja	samo s majkom	samo s ocem	u ustanovi	s drugima	sam
296	203	54	14	3	19	3
100,0	68,6	18,2	4,7	1,0	6,4	1,0

delinkvenata koji dolaze iz potpunih obitelji, ističu da se u toj potpunoj obitelji vjerojatno zbivaju neki procesi koji smanjuju njenu odgojnu sposobnost. Nema razloga da ovu konstataciju ne uvažimo pri interpretaciji ovdje prezentiranih rezultata.

Iz prikazane je tablice vidljivo da je iz populacije tretiranog uzorka 92, 6% ispitanika živjelo isključivo u roditeljskoj kući, što je i logično s obzirom na njihovu životnu dob. Međutim, u 5, 1% slučajeva ispitanici su djelomice živjeli izvan roditeljske kuće, a u 2, 4% slučajeva isključivo izvan roditeljske kuće. Ovi se podaci uglavnom slažu s rezultatima ispitivanja provedenih u nas (koji su prikazani u uvodnom dijelu rada), a poglavito s recentnim istraživanjem koje je provela Cajner (1995: 148).

Strukturu obitelji opisuje i podatak o njenoj veličini.

Tablica 3. S koliko osoba malodobnik živi u domaćinstvu

svega	s 1 - 2	3 - 4	5 ili više	sam
296	93	168	33	2
100,0	31,4	56,8	11,1	0,7

Iz podataka prikazanih u tablici 3. proizlazi da nešto više od 30% maloljetnih delinkvenata (31, 4%) u Koprivničko-križevačkoj županiji živi s jednom do dvije osobe u domaćinstvu (za pretpostaviti je da se radi o jednom ili oba roditelja). Ipak, više od polovice ispitanika (56, 8%) živi s tri do četiri osobe, dok 11, 1% njih živi u izrazito velikim domaćinstvima s pet ili više osoba. Svega dva malodobna delinkventa (u apsolutnom smislu) živi

samo. Interesantno je da se ovi podaci uvelike poklapaju s rezultatima istraživanja provedenih na uzorku malodobnih delinkvenata u Zagrebu (Bujanović-Pastuović, Mejovšek i Uzelac, 1984), te na populaciji maloljetnih počinitelja različitih kaznenih djela koji su u razdoblju od 1984. do 1994. godine u Hrvatskoj bili procesuirani (Cajner, 1995: 149).

svega	bračno dijete	izvanbračno dijete
296	276	30
100,0	93,2	6,8

Iz podataka prikazanih u tablici 4. razvidno je da se u ovom uzorku u nešto više od 93% slučajeva (93, 2%) radi o bračnom djetetu, počinitelju kaznenog djela, dok se u 6, 8% slučajeva radi o izvanbračnoj djeci. Dakle, činjenica da su "naši" ispitanici uglavnom bračna djeca ne znači da njihovo odrastanje i sazrijevanje nije bilo bremenito određenim, čak i velikim poteškoćama. Inače, rezultati dobiveni na uzorku iz Koprivničko-križevačke županije sukladni su rezultatima novijih istraživanja provedenih u Hrvatskoj (Ajduković, 1990). Vjerojatno su ovi rezultati, uz ostalo, i makar posredna potvrda zaključka da "izvan-bračno materinstvo više u Hrvatskoj ne predstavlja tako otežavajuću okolnost, iako ono sa sobom još uvijek nosi izvjesne, vjerojatno više socijalne, a manje psihološke ili pedagoške implikacije" (Cajner, 1995: 152).

Iz podataka u tablici 5. razvidno je da se u uzorku Koprivničko-križevačke županije nalazi 13, 5% maloljetnih delinkvenata kojima je umro jedan od roditelja. Dakle, u 86, 5% slučajeva roditelji naših ispitanika su živi. Ovi su podaci sukladni rezultatima ostalih hrvatskih istraživanja (Singer i Mikšaj-Todorović, 1989: 43; Cajner, 1995: 153 i drugi). Napomenimo da se u ovom uzorku u 10, 8% slučajeva radi o smrti oca, a u 2, 7% slučajeva majke.

U uzorku malodobnih počinitelja kaznenih djela Koprivničko-križevačke županije (tablica 6)

ima 29, 4% onih čiji roditelji ne žive zajedno, odnosno 70, 6% onih kojima roditelji žive zajedno. U slučaju 14, 9% malodobnika roditelji ne žive zajedno već od prije njihove sedme godine života, dok je u 9, 8% slučajeva ova činjenica zabilježena prije malodobnikove 14-te godine, odnosno u 4, 7% slučajeva nakon 14-te godine. Ovo su nešto ne-povoljniji rezultati od onih koje je u nas dobila Mikšaj-Todorović (1987) u selekcioniranom uzorku maloljetnih delinkvenata među kojima u 74, 4% slučajeva roditelji žive zajedno. (Zainteresiranog čitatelja upućujemo da dobivene podatke usporedi sa, uvodno prezentiranim, statističkim podacima o stopi razvoda zabilježenih u tretiranom razdoblju u Koprivničko-križevačkoj županiji).

Inspekcijom podataka iz tablice 7. proizlazi da je u uzorku malodobnih počinitelja kaznenih djela iz Koprivničko-križevačke županije zastupljeno 86, 5% onih kojima roditelji nisu razve-

svega	oba roditelja	samo majka - otac nepoznat	samo otac	oba umrla ili nepoznati
296	256	32	8	0
100,0	86,5	10,8	2,7	0

svega	da	ne - nakon mld. 14. godine	ne - prije mld. 14. godine	ne - prije mld. 7. godine
296	209	14	29	44
100,0	70,6	4,7	9,8	14,9

svega	da	ne - nakon mld. 14. godine	ne - prije mld. 14. godine	ne - prije mld. 7. godine
296	256	3	12	25
100,0	86,5	1,0	4,1	8,4

deni, odnosno da ima 13, 5% onih ispitanika čiji su roditelji bili razvedeni. Skoro iste podatke pronašla je i Grozdić (1985) na uzorku 3 534 delinkventne djece i malodobnika u Hrvatskoj (prema Cajner, 1995). Relativni odnosi unutar kategorija ove varijable ukazuju da su se u 8, 4% slučajeva roditelji razveli prije malodobnikove sedme godine života, 4, 1% prije 14-te, a 1% nakon 14-te godine.

Tablica 8. Položaj djeteta u obitelji

svoga	jedinac	najstarije dijete	srednje dijete	najmlade dijete
296	41	92	59	104
100	13,9	31,1	19,9	35,1

Iz podataka dobivenih na uzorku koprivničko-križevačkih malodobnih delinkvenata (tablica 8) vidljivo je da među ispitanicima s obzirom na položaj u obitelji, odnosno "redosljed rođenja", participira relativno najviše najmlade djece (35, 1%), samo neznatno manje (31, 1%) najstarije djece, 19, 9% djece koja su rođena kao "srednja", te najmanje jedinaca (13, 9%). Ovakvi se relativni odnosi uglavnom približavaju onima uočenima i u drugim hrvatskim istraživanjima (Singer i Mikšaj-Todorović, 1989: 156; Cajner, 1995: 157).

Što se tiče broja braće i sestara "naših" ispitanika (tablica 9), može se primijetiti da 48, 6% njih ima jednoga brata ili sestru, 19, 9% dvoje braće ili sestara, 17, 6% troje braće ili sestara, dok je jedinaca 13, 9%.

Tablica 9. Koliko malodobnik ima braće i sestara

svoga	jedinac	jednog	dvoje	troje
296	41	144	59	52
100,0	13,9	48,6	19,9	17,6

Uglavnom, svi ovi rezultati ne odudaraju bitno od sličnih istraživanja provedenih u Hrvatskoj. Eventualno, može biti zanimljivo da u uzorku Koprivničko-križevačke županije bilježimo relativno manji broj jedinaca među malodobnim počiniteljima kaznenog djela.

Na koncu, interesantno je spomenuti i konstataciju već spominjane autorice Cajner (1995: 157) koja je, temeljem pronađenih razlika između malodobnih počinitelja nasilničkih i nenasilničkih kaznenih djela, pretpostavila da na agresivne modele ponašanja djeteta ne utječe toliko redosljed rođenja u obitelji, već je u tom smislu bitna sama či-

Tablica 10. Tko se pretežito bavi odgojem malodobnika

svoga	oba roditelja	jedan roditelj	baka/djed	druga rodbina	druge osobe	nitko
296	110	126	13	2	5	40
100,0	37,2	42,6	4,4	0,7	1,7	13,5

njenica postojanja većega broja braće i sestara. Pri tome se radi o obiteljima u kojima veći broj djece predstavlja problem sam po sebi, odnosno u kojima su sva djeca, bez obzira na redosljed rođenja, u jednakom (lošem?!) položaju.

Sažeto bismo mogli reći da su obilježja strukture obitelji malodobnih počinitelja kaznenih djela u Koprivničko-križevačkoj županiji u velikoj mjeri slična prosječnoj "hrvatskoj slici" dobivenoj u relativno brojnim i opsežnim hrvatskim istraživanjima.

Nema nikakve dvojbe da je podatak kako se u svega 37, 2% slučajeva odgojem ispitanika iz uzorka ovog istraživanja, što je vidljivo iz tablice 10, bave oba roditelja, dok se u 42, 6% slučajeva odgojem bavi pretežito tek jedan roditelj, izrazito nepovoljna. Može bitno je tome uzrok deficitarnost strukture obitelji različitoga podrijetla, ili pak potpuna nezainteresiranost nazočnog roditelja. Treba naglasiti da je naročito nepovoljna činjenica da se čak u 13, 5% slučajeva odgojem malodobnika u Koprivničko-križevačkoj županiji ne bavi nitko (što je relativno puno više, no na području države). U 4, 4% slučajeva odgojem "naših" ispitanika pretežito se bave baka i djed, za dva malodobnika (u apsolutnom smislu) brine se druga rodbina, dok petoro njih odgajaju druge osobe izvan širega porodičnoga, odnosno obiteljskog kruga.

Tablica 11. Pohadanje osnovne škole

svoga	završio školovanje	pohada školu	napustio školu	nije pohadao
296	220	35	39	2
100	74,3	11,8	13,2	0,7

Iz podataka u tablici 11. razvidno je da je 74, 3% malodobnih delinkvenata Križevačko-koprivničke županije završilo osnovnu školu. Međutim, ovaj relativno povoljni rezultat (u usporedbi s podacima iz nekih drugih hrvatskih istraživanja uvodno prikazanih) može se tumačiti i na taj način što se radi o počiniteljima kaznenih djela kojima je izrečena neka od sudskih odgojnih mjera ili im je, pak, postupak obustavljen, ali pred sudskim vijećem i isključivo iz načela nesvršishodnosti (oportuniteta), što znači da su morali biti stariji od 14 godina. Znači, s obzirom na dob, za očekivati je da je većina ispitanika završila osnovno školovanje, no nije u potpunosti zanemariv niti podatak o gotovo 12% (11, 8%) onih koji još uvijek pohadaju osnovnu školu, što drugim riječima znači, da ponavljaju jedan ili više razreda. Isto

tako, iako nešto povoljniji u odnosu na rezultate uvodno navedenih istraživanja, može zabrinjavati podatak o 13, 2% onih koji su školu napustili, dok u apsolutnom smislu, dva ispitanika osnovnu školu uopće nisu pohađali.

Tablica 12. Razlike između kronološke i obrazovne dobi

svoga	nema razlike	1 godina	2-3 godine	4 i više godina
296	212	31	40	13
100	71,6	10,5	13,5	4,4

U uzorku tretiranom u ovom radu, vidljivo je iz tablice 12., rezultati su gotovo sukladni rezultatima drugih hrvatskih istraživanja koja tretiraju ovu problematiku. Naime, u 29, 4% slučajeva u malodobnih počinitelja kaznenih djela iz ove županije zabilježene su razlike između kronološke i obrazovne dobi. Pri tome, u 10, 5% slučajeva ova razlika iznosi jednu godinu, u 13, 5% slučajeva dvije do tri godine, a u 4, 4% slučajeva čak četiri i više godina.

Ovakva situacija, osim već navedenih mogućih posljedica, znači i značajniju diskrepanciju između kronološke dobi (koja je vidljiva, između ostaloga, i kroz tjelesni izgled) ovih malodobnika, te ostalih učenika u razredima koje pohađaju. Ta djeca, ponekad, u razrednoj sredini već na prvi pogled odudaraju od ostalih, uvelike su stigmatizirana, što često stvara ozračje neprihvatanja unutar razreda, te ponovno generira višestrukim problemima.

Tablica 13. Mijenjanje osnovne škole

svoga	nije mijenjao	mijenjao jednom	mijenjao 2 ili više	nije pohađao
296	246	42	6	2
100	83,1	14,2	2,0	0,7

Iz tablice 13., dalje, može se iščitati da 83, 1% malodobnih delinkvenata u Koprivničko-križevačkoj županiji nije mijenjalo osnovnu školu, dok je 16, 2% ispitanika osnovnu školu mijenjalo. Pri tome, 14, 2% ispitanika osnovnu je školu mijenjalo jedanput, dok je 6 ispitanika (u apsolutnom smislu) školu mijenjalo čak dva ili više puta, a kao što je već poznato dva ispitanika osnovnu školu nisu ni pohađali.

Glede mijenjanja srednje škole (tablica 14), držimo indikativnim sljedeće: čak nešto manje od polovice ispitanika (48 %) uopće nije pohađalo srednju školu, dakle srednje školovanje nisu

Tablica 14. Mijenjanje srednje škole

svoga	nije mijenjao	mijenjao jednom	mijenjao 2 ili više	nije pohađao
296	138	16	0	142
100	46,6	5,4	0	48,8

niti nastavili bilo stoga što su premladi, bilo stoga što to nisu željeli, ili nisu bili u mogućnosti (između ostaloga i zato, jer osnovnu školu u 13, 9% slučajeva u tretiranoj populaciji malodobnici nisu ni završili). Srednju školu je jednom mijenjalo 5, 4% ispitanika, dok ju nije mijenjalo (a i pohađalo je) 46, 6% malodobnih delinkvenata u ovoj županiji.

Tablica 15. Ponavljanje razreda u osnovnoj školi

svoga	nije ponavljao	jedan put	dva puta	3 ili više puta	nije pohađao
296	216	33	35	9	1
100	73,0	11,1	11,8	3,0	1,0

Tablica 16. Ponavljanje razreda u srednjoj školi

svoga	nije ponavljao	jedan put	dva puta	3 ili više puta	nije pohađao
296	128	26	0	0	142
100	43,2	8,8	0	0	48,0

U usporedbi s podacima iz drugih hrvatskih istraživanja, u ovom su rezultati glede ponavljanja razreda nešto povoljniji, ali slobodno kažimo, i dalje dovoljno zabrinjavajući. Naime, ispitanici iz Koprivničko-križevačke županije u osnovnoj školi ponavljaju razrede u 25, 9% slučajeva. Njih 11, 1% ponavljalo je jedanput, 11, 8% dvaput, a 3% čak tri ili više puta (tablica 15).

Glede srednje škole (tablica 16), zabilježeno je da su u 8, 8% slučajeva ispitanici ponavljali jedanput, ali napomenimo ponovno da 48% ispitanika iz "našega" uzorka uopće ne pohađaju srednju školu.

Iako i dalje nešto povoljniji no rezultati u sličnim hrvatskim istraživanjima, podaci vezani uz problem bježanja iz škole koprivničko-križevačkih malodobnih delinkvenata mogu zabrinuti, pogotovo ako imamo u vidu ozbiljnost ovoga oblika poremećaja u tijeku školovanja, odnosno poremećaja u

Tablica 17. Bježanje iz osnovne škole			
svoga	nije bježao	bježao (bježi)	nije pohađao
296	232	61	3
100	78,4	10,6	1,0

Tablica 18. Bježanje iz srednje škole			
svoga	nije bježao	bježao (bježi)	nije pohađao
296	95	62	139
100	32,1	20,9	47,0

ponašanju. Naime, iz tablice 17. razvidno je da je 20, 6% ispitanika iz ovoga uzorka bježalo iz osnovne škole, dok podaci iz tablice 18. ukazuju da 20, 9% ispitanika bježi iz srednje škole. Potonje je interesantno i stoga što se i ne radi o obvezatnom školovanju.

4. 2. Tijek školovanja i odgojna situacija malodobnih delinkvenata (latentni prostor)

Diskriminativnom analizom nastojali smo utvrditi postoje li razlike u tijeku školovanja obzirom na odgojnu situaciju malodobnika. U analizu su ušle tri grupe malodobnika, oni čijim se odgovorom bave oba roditelja, jedan roditelj i nitko. Ostale kategorije bile su zastupljene u premalom broju da bi ušle u analizu.

Tablica 19. Diskriminativne funkcije			
FUNKCIJA	LAMBDA	HI - KVADRAT	VJEROJATNOST
1	.730085	84.783	.0000

Iz relativno visokih vrijednosti diskriminativnih koeficijenata i korelacija s diskriminativnim faktorom koje u tablici 20 nalazimo uz većinu varijabli, može se zaključiti da se naši ispitanici koji dolaze iz obitelji različite odgojne kvalitete međusobno značajno razlikuju s obzirom na gotovo sva obilježja tijeka školovanja. Ipak, posebno bismo mogli izdvojiti varijable kojima se opisuje pohađanje osnovne škole (POHOSK), razlika između kronološke i obrazovne dobi (RAZKRO), ponavljanje razreda u srednjoj školi (PONSSK), te bježanje iz osnovne i srednje škole (BJEOSK, BJESSK). Razvidno je, dakle, da je za jedan dio malodobnih delinkvenata iz našeg uzorka karakteristično nepohađanje škole, velike razlike između kronološke i obrazovne dobi, ponavljanje razreda u

osnovnoj školi, te bježanje iz osnovne i srednje škole, a da se kod tih učenika isto tako vrlo često susrećemo i sa mijenjanjem osnovnoškolske odnosno srednjoškolske sredine kao i sa ponavljanjem razreda još u osnovnoj školi. Treba napomenuti da smjerovi koeficijenata pokazuju da viši rezultati na diskriminativnoj funkciji znače prisutnost problema u tijeku školovanja, a niski rezultati njihovu odsutnost.

Tablica 20. Struktura (korelacije) i koeficijenti diskriminativnog faktora		
VARIJABLA	KOEFICIJENTI	STRUKTURA
POHOSK	.34	.54
RAZKRO	.42	.58
MIJOSK	.29	.41
MIJSSK	-1.03	.60
PONOSK	.29	.36
PONSSK	.86	.63
BJEOSK	.54	.69
BJESSK	.73	.73

Tablica 21. Grupni centriodi na diskriminativnoj funkciji	
KATEGORIJA	CENTROID
Oba roditelja	-.46
Jedan roditelj	.01
Nitko	1.25

Kao što se vidi iz grupnih centroida na diskriminativnoj funkciji (Tablica 21), "odgojna situacija" koja isključuje bavljenje djetetom od strane roditelja (odgojem se malodobnika pretežito ne bavi nitko) može se najčešće vezivati uz poremećeni tijek kako osnovnoškolske izobrazbe, tako i one srednjoškolske (koja se, poglavito, očituje u bježanju iz škole i ponavljanju razreda). Ovo zaista ne čudi jer, očigledno, ne postoji niti nadzor, a niti zainteresiranost i pomoć roditelja, što je, možemo reći, presudno s obzirom na pojačane zahtjeve koji se pred učenika postavljaju u situaciji konkurencije.

Malodobnici za koje se pretežito brine jedan roditelj rjeđe imaju poremećeni tijek školovanja, a oni za koje se brinu oba roditelja najrjeđe.

5. ZAKLJUČAK

Malodobni delinkventi s područja Koprivničko-križevačke županije, ukazuju rezultati empirijskoga istraživanja na uzorku 296 počinitelja različitih kaznenih djela oba spola u dobi od 14 do 17 godina, u nešto manje od polovice slučajeva (46, 6%) počinili su svoje kazneno djelo u doba starije malodobnosti, odnosno kao 17- godišnjaci, što odgovara kriminološkim spoznajama da se stariji malodobnici ipak češće pojavljuju kao počinitelji delikata. Međutim, ono što zabrinjava u ovoj Županiji u tretiranomu razdoblju (1988.-1995. god.) jest podatak o 53, 3% mladih malodobnih delinkvenata, što uključuje opasnost od povratništva, odnosno kasnijega fiksiranja "kriminalne karijere".

Glede značajki obiteljskih prilika, poglavito obilježja strukture ove populacije, rezultati istraživanja u Županiji uglavnom su "preslika hrvatske slike" glede tretirane populacije. Naime, podaci vezani uz varijable koje definiraju ovaj prostor uvelike se slažu s podacima dobivenim u različitim, relativno brojnim, istraživanjima na uzorcima ove populacije iz drugih hrvatskih gradova, regija, pa i čitave države.

Tako predominantni broj ovih malodobnika živi u roditeljskoj kući (92, 6%), što je i logično s obzirom na njihovu dob, a više od polovice njih (56, 8%) živi s tri do četiri osobe (vjerojatno s roditeljima i braćom, odnosno sestrama). Naglasimo da se u ovom uzorku u nešto više od 93% slučajeva radi o bračnom djetetu, što posredno može svjedočiti da izvanbračno materinstvo u Hrvatskoj više nije ekstremno otežavajuća okolnost, ali i da je odrastanje i sazrijevanje ove populacije, bez obzira na strukturalno intaktnu obitelj, bremenito psihološkim i pedagoškim problemima, što je uostalom i poznato iz kriminološke literature. Također su, u 86, 5% slučajeva, malodobnikovi roditelji živi.

Uz populaciju križevačko-koprivničkih malodobnih počinitelja kaznenih djela vezani su nešto nepovoljniji rezultati glede onih čiji roditelji žive, odnosno ne žive zajedno, no što je to slučaj u drugim hrvatskim uzorcima ove populacije. Uz 70, 6% onih malodobnika kojima roditelji žive zajedno, bilježimo 29, 4% onih kojima roditelji ne žive zajedno. U 86, 5% slučajeva roditelji ispitanika nisu razvedeni, dok 13, 5% njih potječe iz obitelji koje su se "raspale" razvodom roditelja. U svezi ovih podataka naglasimo da stopa divorcijaliteta (razvodi brakova) u ovoj Županiji uglavnom slijedi tijekove u čitavoj državi, s izuzetkom Koprivnice gdje je stanje povoljnije. Na području Koprivničko-križevačke županije vidljivo je da se relativni odnosi među ispitanicima s obzirom na položaj u obitelji, odnosno redoslijed rođenja, uglavnom približavaju onima uočenim u drugim hrvatskim istraživanjima, a što se također može kazati i za podatke o broju braće i/ili sestara (u uzorku participira relativno

najviše najmlade djece, 35, 1%; samo neznatno manje najstarije djece, a najmanje je jedinaca, 13, 9%; u skoro 20% slučajeva ispitanici imaju dvoje braće ili sestara; eventualno može biti zanimljivo da u uzorku ove Županije bilježimo relativno manji broj jedinaca koji čine kaznena djela, u odnosu na uzorke ove populacije iz drugih krajeva Hrvatske).

Nepovoljnim ocjenjujemo rezultat koji ukazuje da se u svega 37, 2% slučajeva iz uzorka malodobnih delinkvenata u ovoj hrvatskoj regiji njihovim odgojem bave oba roditelja. U nešto manje od 43% slučajeva odgojem malodobnika se bavi pretežito jedan roditelj, a čak u 13, 5% slučajeva odgojem malodobnika ne bavi se nitko, dok se za 4, 4% maloljetnika u odgojnom smislu "brinu" baka i/ili djed.

Uz ovakve, relativno nepovoljne značajke obiteljskih prilika malodobnih počinitelja kaznenih djela iz Županije koprivničko-križevačke, a koje su, općenito kazavši, karakteristične za obiteljsku situaciju tretirane populacije, bilježi se i pretežito negativni tijek njihova redovitoga osnovnog i, eventualnoga, srednjoškolskog školovanja. Iako su u 74, 3% slučajeva završili osnovnoškolsku naobrazbu, što je rezultat povoljniji nego u nekim drugim hrvatskim istraživanjima, ipak je u skoro 30% slučajeva među ovim malodobnicima zabilježena razlika između kronološke i obrazovne dobi, što je sukladno drugim hrvatskim rezultatima i, svakako, nepovoljno. Pri tome se u skoro 20% slučajeva ova diskrepancija "mjeri" s više od dvije godine. Dok u oko 83% slučajeva ovi ispitanici nisu mijenjali osnovnu školu, što se vjerojatno može, uz ostalo, "pripisati" i činjenici da se radi o obvezatnom, rekli bismo, "minimalnom" školovanju, srednju školu nije mijenjalo 46, 6% ispitanika. Međutim, nešto manje od polovice ispitanih malodobnika (48%) srednju školu nije ni pohađalo, možebitno i stoga što su "za nju premladi", ali i stoga što to nisu željeli. U usporedbi s drugim hrvatskim istraživanjima, u ovom su slučaju rezultati glede po-navljanja razreda nešto povoljniji, ali i dalje zabrinjavajući (tako se u osnovnoj školi ponavljanje bilježi u nešto manje od 30% slučajeva). Ista konstatacija se odnosi na relativno ozbiljan oblik poremećaja u ponašanju - bježanje iz škole. Ono je u populaciji koprivničko-križevačkih malodobnih delinkvenata zabilježeno u 20, 6% slučajeva u osnovnoj školi, a u 20, 9% slučajeva u srednjoj školi. Ovi podaci su, također, nešto povoljniji nego u sličnim hrvatskim istraživanjima.

Diskriminativna analiza pokazala je značajnu relaciju između odgojne situacije malodobnika i poremećaja u tijeku školovanja. Naravno, pokazalo se da problemi rastu što je malodobnik prepušteniji sebi, odnosno što se manje osoba bavi njegovim odgojem. Ovaj rezultat je vrlo razumljiv i ponovo ukazuje na dobro poznatu činjenicu da je uloga obitelji u razvoju svih poremećaja u ponašanju ogromna.

6. LITERATURA

1. Adler, A. (1989): *Poznavanje čoveka*. Prosveta. Beograd.
2. Ajduković, M. (1990): *Stil odgoja u obitelji kao faktor delinkventnog ponašanja djece*. Primijenjena psihologija. 11. 47-54.
3. Ban, B., T., Dobrenić, V. Poldrugač (1975): *Osove programa odgojnog rada za odgajatelje defektologe u zavodskom tretmanu djece i omladine s poremećajima u ponašanju*. Republički zavod za socijalni rad SR Hrvatske. Zagreb.
4. Bayer, M., S. Kljaić (1974): *Diskriminacija triju grupa delinkventne djece formiranih prema vrsti i učestalosti delikata*. Stručni skup psihologa Dani Ramira Bujasa. Zagreb.
5. Bujanović-Pastuović, R., M. šMejovek, S. Uzelac (1984): *Tok školovanja maloljetnih delinkvenata u Zagrebu*. Sveučilišni računski centar Zagreb. Zagreb.
6. Cajner, I. (1995): *Poremećaji u ponašanju i obiteljske prilike maloljetnih počinitelja nasilničkih i nenasilničkih krivičnih djela*. Disertacija. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
7. Conger, J. J. (1991): *Adolescence and Youth*. Fourth edition. HarperCollins Publishers Inc. New York.
8. Dobrenić, T. (1969): *Škola i socijalizacija štitenika odgojnih zavoda*. Socijalno učenje. Savez društava defektologa Jugoslavije. Beograd. 52-77.
9. Dobrenić, T., V. Poldrugač, M. Singer (1975): *Porodične prilike maloljetnih delinkvenata*. Defektologija. 11. 1: 3-30.
10. Gašljević, K. (1995): *Obiteljske prilike i teškoće socijalne integracije mladih - istraživanje temeljeno na samoiskazu*. Magistarski rad. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
11. Glueck, S., E. T. Glueck (1950): *Unravelling Juvenile Delinquency*. Commonwealth Fund. New York.
12. Grozdić, M. (1985): *Oblici poremećaja u ponašanju i obiteljske prilike maloljetnih kriminalnih povratnika na području Hrvatske*. Magistarski rad. Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
13. Haralambos, M. (1989): *Uvod u sociologiju*. Globus. Zagreb.
14. Košiček, M., T. Košiček (1968): *I vaše dijete je ličnost*. Panorama. Zagreb.
15. Kovčo, I. (1994): *Mogućnosti djelovanja osnovne škole u prevenciji poremećaja u ponašanju*. Magistarski rad. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
16. Meško, G. (1995): *Kriminalni životni stil. Policija i sigurnost*. 4. 1-2: 29-40.
17. Mikšaj-Todorović, Lj. (1987): *Obiteljske i sociodemografske karakteristike maloljetnih delinkvenata u Hrvatskoj i povezanost s nekim oblicima poremećaja u ponašanju*. Disertacija. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
18. Nye, F. Y. (1959): *Family Relationships and Delinquent Behavior*. New York.
19. Petran, d. (1987): *Patologija porodice maloljetnih delinkvenata u relaciji s pojavnim oblicima poremećaja u ponašanju i karakteristikama teritorija općine Novi Zagreb*. Magistarski rad. Stomatološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
20. Podaci Statističkog zavoda Hrvatske za razdoblje 1961. - 1979.
21. Poldrugač, Z. (1981): *Relacije između nekih karakteristika toka školovanja i kriminalnog ponašanja djece i omladine na području Zagreba*. Magistarski rad. Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
22. Poldrugač, Z., Lj. Mikšaj-Todorović (1984): *Kriminalitet maloljetnika na području Zajednice općina Varaždin*. Sveučilišni računski centar Zagreb. Zagreb.
23. Poldrugač, V. (1985): *Odnos između pojavnih oblika poremećaja u ponašanju djece i maloljetnika u SR Hrvatskoj*. (U:) Fenomenološke, demografske i socijalne karakteristike kriminaliteta djece i maloljetnika na području SR Hrvatske. Sveučilišni računski centar u Zagrebu. Zagreb.
24. Poldrugač, Z. (1990): *Pojavni oblici poremećaja u ponašanju maloljetnih delinkvenata u SR Hrvatskoj u relaciji s karakteristikama njihovih obitelji, korištenjem slobodnog vremena i poduzetih socijalno-zaštitnih intervencija*. Disertacija. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
25. Poldrugač, V. (1992): *Regionalne karakteristike toka i problema školovanja maloljetnih delinkvenata u Republici Hrvatskoj*. Defektologija. 28. 1-2: 261-283.
26. Puljiz, V. (1994): *Socijalna politika i obitelj*. Revija za socijalnu politiku. 3.
27. Skupina autora (1975): *Studija Javnog tužiteljstva SRH i Fakulteta za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu*. Zagreb (interni materijal).
28. Skupina autora (1985): *Fenomenološke, demografske i socijalne karakteristike kriminaliteta djece i maloljetnika na području SR Hrvatske*. Sveučilišni računski centar.
29. Singer, M., Lj. Mikšaj-Todorović (1989): *Delinkvencija maloljetnika*. Globus. Zagreb.
30. Singer, M., Lj. Mikšaj-Todorović, N. Stanić (1992): *Analiza nekih obilježja kriminaliteta maloljetnika u RH s posebnim naglaskom na vrste krivičnih djela i mjesto njihova izvršenja*. Policija i sigurnost. 3.
31. Singer, M. (1994): *Kriminologija*. Globus. Zagreb.
32. Uzelac, S. (1976): *Kriminalni povrat maloljetnika na području SR Hrvatske*. Defektologija. 1-2: 43-47.
33. Uzelac, S., V. Poldrugač (1978): *Relacije između oblika poremećaja u ponašanju i porodičnih prilika maloljetnih kriminalnih povratnika*. (U:) Istraživanja na području defektologije I. Fakultet za defektologiju. Sveučilište u Zagrebu. Zagreb.

34. Uzelac, S. (1980): Utjecaj ekološke strukture na modalitete kriminalnog ponašanja djece i maloljetnika u Zagrebu. Disertacija. Defektološki fakultet Univerziteta u Beogradu. Zagreb.
35. Uzelac, S. (1992): Osnove socijalne edukologije mladih s poremećajima u socijalnom ponašanju. Skripta. Zagreb.
36. Uzelac, S. (1993): Neke sociodemografske karakteristike maloljetnika sankcioniranih u Republici Hrvatskoj. Kriminologija i socijalna integracija. 1. 1: 27-39.
37. Uzelac, S. (1995): Školovanje i rad. (U:) Sociodemografske i fenomenološke karakteristike kriminaliteta maloljetnika na području Županije varaždinske. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu i Visoka policijska škola MUP-a RH.
38. Uzelac, S. (1995): Evolucija oblika rizičnoga ponašanja učenika osnovne škole. Socijalna psihijatrija. 23: 147-163.
39. Vrgoč, I. (1977): Školski neuspjeh i bježanje iz škole maloljetnika u kriminalnom povratu. Magistarski rad. Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
40. Wotton, B. (1959): *Social Science and Social Pathology*. Allen and Unwin. London.
41. Žaja, B. (1992): Utjecaj demografskih i socioloških karakteristika na ponašanje nasilnika. Defektologija. 28. 1-2: 243-261.
42. Žakman-Ban, V. (1992): Povratništvo-uvijek aktualan krivičnopravi, kriminalistički i penološki problem. Defektologija. 28. 1 i 2 (suplement): 93-111.
43. Žakman-Ban, V. (1995): Upliv socijalnogospodarskog statusa osuđenika i vrste kaznenog djela u prilagodbi institucionalnomu penološkom tretmanu. Disertacija. Sveučilište u Zagrebu. Fakultet za defektologiju. Zagreb.
44. Žakman-Ban, V., R. Mlinarić (1996): Epistemološki i metodološki problemi u kriminološko-penološkim istraživanjima. Kriminologija i socijalna integracija. 4. 1: 29-39.
45. Žakman-Ban, V., D. Tasić, M. Vučinić-Knežević (1998): Socijalno-zaštitne intervencije prema malodobnim delinkventima i njihove obiteljske prilike na primjeru Koprivničko-križevačke županije. Revija za rehabilitacijska istraživanja. 33. 1: 49-62.

SCHOOLING OF MINOR DELINQUENTS FROM KOPRIVNICA - KRIŽEVCI DISTRICT REGARDING THEIR UPBRINGING

Summary

Paper deals with identifying characteristics of schooling of minor delinquents from one Croatian region (Koprivnica - Križevci district) considering the conditions of their upbringing, namely considering persons mostly involved in their education.

Researches were done on the sample of 296 examinees of both sexes. They all have been sentenced to some kind of sanction or the court procedure against them had been stayed for reasons of appropriateness only. Gathered data have been processed on both manifest and latent level. The discriminative analyses of given groups of examinees has been done (criteria being the question: Who mostly takes care of minors' education).

The results indicate unfavorable schooling of examinees without any doubt and point out the fact that they differ significantly regarding their educational situation. The results might serve as some kind of orientation for creating a concept for treatment programs and they speak in favour of conclusion that there is a need for more appropriate and better organized prevention, first of all in schools and social care services in this district.

Key words: *minor delinquents, schooling, educational situation*